

2004 р. в області на 1000 осіб віком 15-64 роки припадало 495 непрацездатних, з них – 279 дітей і 216 – особи похилого віку. Високе демографічне навантаження на працездатне населення спричинене особами пенсійного віку. При деякому зростанні частки населення працездатного віку (103.2%) спостерігається істотне зменшення питомої ваги дітей (81.7%) і різке збільшення (111.3 %), особливо серед чоловіків (126.3%), категорії старших за працездатний вік, що призвело до істотного зростання всього демографічного покоління старших за 60 років. Користуючись шкалою Росета, можна зробити висновок, що в області високий рівень процесу „старіння”, а серед жіночої статі, як і в цілому по Україні, досягнуто рівня надзвичайно старого населення ($d_{60+} > 20\%$). Високий рівень постаріння жінок супроводжувався і вищим показником їх довголіття.

Висновки. Основа кожної держави – це населення, люди які є її громадянами, носіями державного суверенітету. Нормальний розвиток держави неможливий без достатньої кількості населення, його працересурсного та інтелектуального потенціалу, виробничої і духовної культури. А населення в Україні і в Івано-Франківській області різко зменшується. Як бачимо з вище викладеного, сучасна демографічна ситуація Івано-Франківщини є досить несприятливою. Основними причинами є:

1. Від’ємний природний приріст. Явище депопуляції населення в області прогресує;
2. Механічний відтік населення;
3. Процес старіння нації, тобто зростання частки людей віком старшим за працездатних;
4. Низький рівень охорони здоров’я, матеріального забезпечення та несприятлива екологічна ситуація.

Отже, демографічну ситуацію в Івано-Франківській області слід трактувати як кризову. Поліпшення її, звичайно, слід пов’язувати з виходом із соціально-економічної кризи. Але подолання кризових явищ у відтворенні населення буде тим успішнішим, чим швидше буде взятий на озброєння науково-обґрунтований підхід до поліпшення умов життя населення, а отже, і умов його відтворення, включаючи здоров’я, стан якого є важливим інтегральним показником демографічного і загальносоціального благополуччя.

Література:

1. Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки /За ред. С.І.Пирожкова. К.: Інститут демографії та соціальних досліджень, Держкомстат України, 2003. – 231с.
2. Демографічна криза в Україні: Проблеми дослідження, витоки, складові, напрямки протидії /В.Стешенко (ред.). – К.: НАН України, Інститут економіки, 2001. – 560с.
3. Джаман В.О. Регіональні системи розселення: демогеографічні аспекти. – Чернівці: Рута, 2003. – 392с.
4. Джаман В.О. Особливості демогеографічної ситуації в Україні // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців: Соціально-гуманітарні науки. – Чернівці: Рута, 2004. – С. 330 - 333.
5. Заставний Ф. Всеукраїнський перепис населення 2001р. (результати, аналіз, оцінка). – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім.І.Франка, 2003. – 57с.
6. Заставний Ф. Демографічні втрати України. Голодомори, війни, еміграції. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2003. – 130 с.
7. Населення Івано-Франківської області на 1 січня 2005 р. Статистичний збірник. – Івано-Франківськ: Івано-Франківське обласне управління статистики. – 40 с.

Summary:

V. Dzhaman, I. Kovbas. TERRITORIAL PECULIARITIES OF DEMOGRAPHIC SITUATION IN IVANO-FRANKIVS'K OBLAST.

Territorial peculiarities of quantity and dynamics of population in administrative regions of Ivano-Frankivs'k Oblast are revealed; dynamics of gender and age structure of population is analyzed, indices of natural migration of population and their territorial peculiarities are characterized. The process of depopulation and “ageing” of inhabitants, demographic loading of population in Ivano-Frankivs'k Oblast are delineated.

УДК 911. 373 (477.83)

Надія ПРИЦЮК

ПРОЦЕСИ ПЛОБНОСТІ ТА РОЗЛУЧУВАНOSTІ НАСЕЛЕННЯ ЗАХІДНОГО ПОГРАНИЧЧЯ УКРАЇНИ

Територіальним об’єктом дослідження є прилеглі до західного кордону України такі адміністративні одиниці, як Львівська та Волинська області. Їхня площа становить 41 977 км² (7,0 % площі України). За підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року кількість жителів пограниччя сягала 3 663,2 тис. осіб – 7,5 % від загальної кількості населення країни.

Зазначимо, що пلوبність – найважливіший демографічний чинник народжуваності, який є фактором формування природного приросту, а розлучуваність, особливо високий її рівень, – один із чинників

низького природного приросту.

Як базу теоретико-методичних засад цього дослідження ми використовували наукові праці [1, 3, 4, 6–8 і ін.], в яких закладені головні наукові підходи і запропоновано методи вивчення процесів шлюбності та розлучуваності.

Інформаційною основою роботи послужили матеріали переписів населення, поточний статистичний облік населення Волинського та Львівського обласних управлінь державної статистики.

Незважаючи на те, що для пограниччя, як і для усього західного регіону України, притаманні стійкіші шлюбні традиції порівняно з іншими регіонами країни, процеси шлюбності та розлучуваності набувають негативних характеристик, про що свідчить зниження показника шлюбності та зростання показника розлучуваності. Наприклад, кількість шлюбів на 1 000 осіб зменшилась з 8,9 у 1979 р. до 6,7 % у 2002 р., за підвищення відповідного показника розлучуваності – (з 2,0 у 1979 р. до 2,7 % у 2002 р.), що значно вплинуло на зменшення показника народжуваності протягом зазначеного вище періоду. Тенденція зниження шлюбності розпочалась у регіоні із 1991 р. Простежуємо значні відмінності у динаміці показника шлюбності міського і сільського населення. У містах коефіцієнт шлюбності протягом 1989–2002 рр. зменшився з 9,2 до 7,6 %, тобто в 1,2 раза, у селах він дещо зріс — з 3,3 до 3,6 %. Спостерігаємо певну циклічність, тобто підйоми та спади, що природно притаманна шлюбності населення, яка чітко виявляється серед усього та міського населення протягом зазначеного вище періоду. Щодо шлюбного складу сільських жителів, то він має певну динамічну стабільність. Отже, диференціація динаміки коефіцієнтів шлюбності між містом і селом свідчить про погіршення шлюбної ситуації у містах, та довготривале „утримання” її в селах.

Показник шлюбності населення характеризується територіальною відмінністю серед адміністративних районів регіону. Так, у 2002 р. за рейтингом показника шлюбності на 1 000 осіб перших п'ять місць посіли Яворівський район Львівщини, та північні поліські райони Волині – Любешівський, Турійський, Маневицький, Камінь-Каширський, в яких ці показники були найвищими і становили, відповідно, 7,9, 7,6, 7,4, 7,3, 7,2 %. Саме у зазначених районах на загально-регіональному рівні спостерігається найсприятливіша шлюбна ситуація. У решти районів цей показник сягає від 5,6 до 7,1 %, окрім Любомльського, Володимир-Волинського, Ковельського, Іваничівського і Мостиського районів, в яких ці значення є найменшими і коливаються від 5,2 до 5,5 %. Дещо вищі показники коефіцієнта шлюбності серед міських жителів – від 6,5 до 10,1 %. Найнижчі показники зафіксовано у Дрогобицькому (5,2 %), Сколівському (5,4 %), Турківському (6,1 %) і Локачинському (6,3 %) районах. Серед сільських мешканців показники шлюбності були найвищими у поліських районах Волині (6,1–6,9 %), Турківському (6,8 %) і Яворівському (6,2 %) районах Львівщини. Отже, найбільший коефіцієнт шлюбності характерний для міського населення, аніж для сільського, що пояснюється ліпшою ситуацією на „шлюбному ринку” [2, с. 49], тобто ліпшим співвідношенням кількості різних стетово-вікових груп шлюбоздатного населення. Стосовно територіальних особливостей статеві-вікової структури населення регіону зазначимо, що взаємозалежність співвідношень чоловічої і жіночої статей з шлюбною ситуацією населення районів очевидна [5]. Адже найвищі коефіцієнти шлюбності характерні для тих районів, у яких немає або є незначні стетеві диспропорції шлюбоздатного контингенту населення.

Простежено структурні відмінності повікової шлюбності серед чоловіків і жінок. У вікових групах 18–19, 20–24 років переважає рівень жіночої шлюбності над чоловічою. У наступних вікових групах, розпочинаючи від 25-річного віку, ситуація протилежна, повіковий коефіцієнт шлюбності чоловіків вищий, аніж жінок.

На противагу показника шлюбності показник розлучуваності зростає. Так, загально-регіональний коефіцієнт розлучуваності збільшився з 2,0 у 1979 до 2,7 % у 2002 р. У містах протягом 1989–2002 рр. цей показник зменшився з 8,0 до 5,6 %, тобто в 1,4 раза, у селах – збільшився з 0,6 до 1,7 %, або у 2,8 раза. Серед міських жителів зафіксована динамічна паралельність розлучуваності зі шлюбністю, тобто зі зменшенням показника шлюбності, наприклад, порівняно з попереднім роком, зменшується і показник розлучуваності, і навпаки. Специфікою динаміки розлучуваності є збільшення темпів її зростання у сільських мешканців, хоча процес розлучуваності відбувається рідше, аніж серед міських жителів.

Є і міжрайонні відміни показника розлучуваності. Кількість розлучених на 1 000 жителів у районах пограниччя коливається від 1,1 до 3,1 % (див. рис. 1). Найменшим показником, що не досягає 1,5 %, виділяються Камінь-Каширський, Шацький, Ратнівський, Старовижівський райони. Для міських та сільських жителів характерна певна диференціація цього показника. Вищий коефіцієнт розлучуваності характерний для міського населення. Максимальні значення є у Рожищенському (5,2 %), Сокальському (4,9 %), Радехівському (4,3 %), Пустомитівському (4,2 %) і Буському (4,0 %) районах пограниччя. Серед сільського населення ці значення сягають від 1,0 до 2,5 %. Найліпша ситуація з низькими показниками розлучуваності за порівняно високих показників шлюбності склалась у крайньо-поліських районах – Любешівському, Камінь-Каширському, Маневицькому, Шацькому, Ратнівському, а також у гірському Турківському районі Львівщини, в яких коефіцієнт розлучуваності становив 1,2 за коефіцієнта шлюбності 7,5, 7,2, 7,3, 6,6, 6,2 та 6,7 %, відповідно.

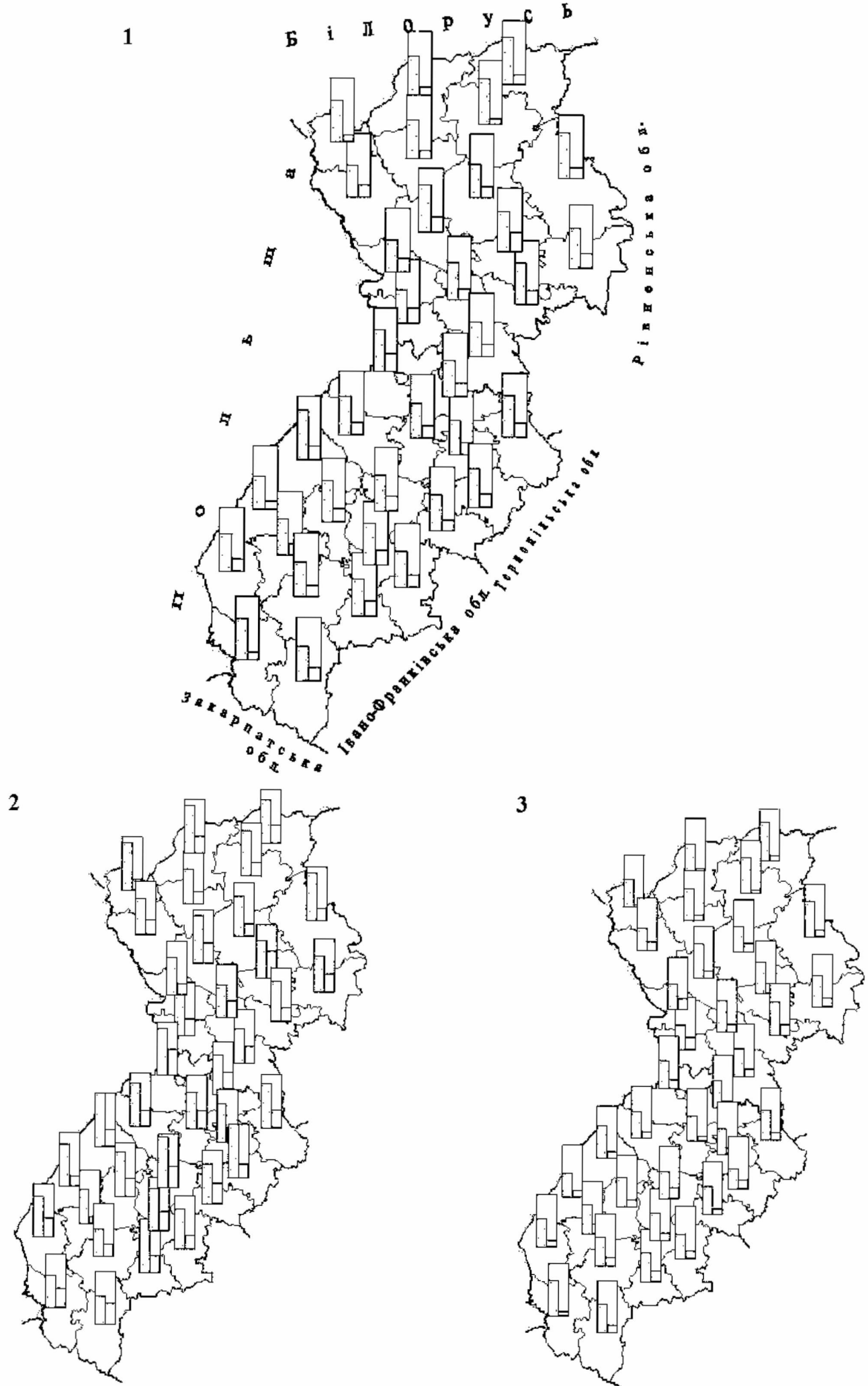

Рис. 1. Шлюбність та розлучуваність населення регіону у 2002 р.: 1 – усе населення; 2 – міське населення; 3 – сільське населення.

Розглянемо структурні зміни розлучуваності населення. Найбільшого значення показник розлучуваності набув у 20–24 і 25–29-річних вікових групах. У 2002 р. майже половина (49,4 %) розлучень припадала на шлюби, які тривали до 10 років (48,1 у містах і 53,1 % – у селах). Здавалось би, що саме у цей шлюбний термін подружні пари мають народжувати та виховувати дітей. Середня тривалість розірваних шлюбів населення регіону становила 12 років. Простежується певна диференціація для перших і повторних шлюбів. Зокрема, перші розлучення становили 12,5 року тривалості шлюбу, а тривалість вдруге припинених шлюбів була дещо меншою і становила 9,5 року. Отже, згідно з цими показниками, повторні шлюби можна назвати менш стійкими. У зв'язку із високим показником смертності чоловіків (особливо у середньому віці) кількісно більше овдовілих залишається серед жінок, що негативно позначається на шлюбно-сімейній структурі населення.

Зауважимо, що на 1 000 розлучених пар припадало 1 188 спільних дітей, за наявності однієї спільної дитини на 1 000 розірваних шлюбів припадало 665 дітей, за наявності двох спільних дітей на 1 000 розлучених припадало 279 дітей. Відповідно, у Волинській області ці показники становили 1 128, 646 і 303 дітей, у Львівській – 1 138, 674 і 269 дітей. Отже, показники, як бачимо, є досить високими та відображають негативні явища, а саме: поширення однодітності, тенденцію до зростання частки неповних сімей (частіше матері з дітьми), кількісне збільшення дітей-сиріт, від яких відмовляються батьки внаслідок розлучення.

Зазначимо, що у 2002 р. на 100 зареєстрованих шлюбів припадало 40,8 розлучень (у міських поселеннях 47,1, у сільській місцевості – 29,6 розлучень). Серед різних чинників, що впливають на високий показник розлучуваності є міграція населення. Наприклад, у 2002 р. у розподілі від'ємного сальдо міграції за шлюбністю найбільший відсоток припадав на тих, які перебували у шлюбі, – 51,1 %. Головно, відбувається закордонна заробітчанська міграція з метою поліпшення матеріального становища сімей. Оскільки регіон є пограничний, то є всі сприятливі передумови та можливості здійснення міграцій, зокрема трудових. Адже найбільший еміграційний вплив населення за кордон характерний саме для Львівської та Волинської областей, які поступаються лише лідируючій Закарпатській області. У зарубіжній літературі вже давно науковці прийшли до висновку, що 25 % будь-якого потоку трудової еміграції є незворотною, тобто ці люди залишаються за кордоном [9, с. 18]. Частина емігрантів не бажає повертатись на батьківщину, розлучується та, можливо, бере повторні шлюби уже за кордоном. Звісно, такі негативні явища, спричинені міграцією населення, деформують шлюбно-сімейну структуру населення регіону. Із зменшенням показника шлюбності та зростанням показника розлучуваності втрачаються оптимістичні надії стосовно підвищення народжуваності, відповідно, подолання депопуляції у найближчому майбутньому.

Згідно з традиціями шлюбно-сімейної ментальності, населення України проживає переважно сім'ями (близько 88,8 %) [3, с. 246]. Донедавна у регіоні можна було виділити за репродуктивністю три типи сімей – багатодітні, середньодітні та малодітні. Найбільша частка серед усіх сімей у 2002 р. припадала на однодітні сім'ї – 52,4 % (серед батьків, що перебувають у зареєстрованому шлюбі – 72,9 %), на дводітні сім'ї – 33,5 %, тридітні і більше – лише 14,1 %. У міських поселеннях більше половини (57,9 %) – однодітні сім'ї, у селах частка однодітних сімей становить – 45,9 %, дво-, тридітних сімей – 45,7 %. Отже, у регіоні переважають однодітні сім'ї. Зауважимо, що досить значна кількість дітей народжується у незареєстрованих шлюбах – 2 591 дітей, або 7,2 % серед усіх народжених. Офіційно неоформлені шлюбно-сімейні стосунки набувають поширення серед усіх верств населення. Їхнє поширення зумовлене труднощами, що впливають із сучасних соціально-економічних умов, а саме: низького життєвого рівня, поганих житлових умов, становища молоді на ринку праці.

Отже, для позитивного розвитку шлюбно-сімейної структури населення регіону необхідне утримання та збагачення властивих ментальності населення родинно-сімейних зв'язків, посилення релігійного впливу, а також необхідне вирішення проблем зайнятості населення в цілому та молоді зокрема, підвищення доходів сімей, поліпшення житлово-побутових умов, покращення стану системи охорони материнства і дитинства тощо.

Література:

1. Вишне夫斯基 А. Г. Воспроизводство населения и общество. История, современность, взгляд в будущее. – М.: Финансы и статистика, 1982. – 287 с.
2. Демографический энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1985. – 608 с.
3. Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії / НАН України. Інститут економіки; за ред. В. Стещенко. – Київ, 2001. – 560 с.
4. Корчак-Чепурковский Ю. А. Избранные демографические исследования. – М.: Статистика, 1970. – 387 с.

5. Прицок Н. І. Стативно-вікова структура населення українсько-польського пограниччя // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр. – 2004. – С. 350–357.
6. Хоменко А. П. Семья и воспроизводство населения. – М.: Статистика, 1980. – 223 с.
7. Чуйко Л.В. Браки и разводы. – М.: Статистика, 1975. – 175 с.
8. Чуйко Л. В. Трансформація шлюбно-сімейних процесів в умовах суспільно-економічного реформування України // Демографічна ситуація в Карпатському регіоні: реальність, проблеми, прогнози на XXI століття. Матеріали міжнар. наук-практ. конф. 15–18 травня 1996 р. – Чернівці; Київ: Чернівець ун-т, КВГТ, 1996. – С. 463–467.
9. Четверта хвиля еміграції: регіональні області / Ін-т досліджень діаспори. – К.: Геопринт, 2002. – 40 с.

Summary:

Nadiya Prytsyuk. PROCESSES OF MARRIAGES AND DIVORCES OF POPULATION OF WESTERN FRONTIER OF UKRAINE.

Changes in marriages and divorces of population in Lviv and Volyn administrative regions have been analysed. Intra-territorial (within the limits of administrative districts, among urban and rural population) analysis of marriage and divorce indexes has been performed, their structural changes, role of sex-age structure and migrations of population in forming marriage situation in the region have been considered. Impact of modern processes of marriages and divorces on natural increase of population and general geodemographic situation has been shown.

УДК: 911.37 (477.84)

Лілія ЗУБ

РІВЕНЬ ТА ПРИЧИНИ ДИТЯЧОЇ СМЕРТНОСТІ У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Тернопільська область, як й інші регіони України, в сучасних умовах відзначається несприятливою демографічною ситуацією. Її характеризують постійне зменшення народжуваності й підвищення показників смертності населення. Вже понад 15 років не відбувається навіть просте відтворення населення.

Рівень смертності населення визначається станом його здоров'я, розвитком медицини і стативно-віковою структурою. На рівень смертності впливає і дитяча смертність. Рівень дитячої смертності – один з важливих показників соціально-економічних умов життя людей.

Важливим аспектом дослідження рівня і причин смертності населення є частка дітей, особливо немовлят, у цьому явищі. Адже відомо, що діти – це наше майбутнє, тому проблема дитячої смертності залишається актуальною і потрібно якнайшвидше знайти шляхи її вирішення.

Збільшення рівня смертності в області зумовлене зміною вікового складу людей у бік старіння, зменшенням середньої тривалості життя населення, погіршенням екологічної ситуації.

Комісією ООН з народонаселення розроблено оцінкову шкалу рівня коефіцієнта смертності. За цією шкалою загалом у Тернопільській області рівень коефіцієнта смертності середній (14,9 % у 2003 р.), але наближається до високого. У сільській же місцевості він високий (18,5 % у 2003 р.), але наближається до дуже високого.

Оцінкова шкала рівня коефіцієнта смертності ООН¹

<i>Рівень смертності</i>	<i>Значення коефіцієнта смертності, чисельність померлих на 1000 осіб</i>
1. Надзвичайно низький	Менше 7.0
2. Дуже низький	7.0 – 9.9
3. Низький	10.0 – 11.9
4. Середній	12.0 – 14.9
5. Високий	15.0 – 19.9
6. Дуже високий	20.0 – 29.9
7. Надзвичайно високий	Понад 30.0

¹ Стеценко С.Г., Швець В.Г. Статистика населення: Підручник. – К.: Вища школа, 1993. – С. 192.

Для Тернопільської області характерна досить висока смертність дітей віком до одного року. За останні роки збільшується передусім ендогенна смертність немовлят, викликана несприятливими пологами (45,4 % загальної смертності дітей віком до 1 року у 2002 р.) чи вродженими вадами організму, особливо від вроджених аномалій (24,9 % у 2002 р.), причому смертність хлопчиків перевищує смертність дівчаток з цих причин майже у 2,5 рази. Така смертність вища у міських